

Könyv.
Jk. 8, 7, 17, 15, 13, 9, 4, 10

A HUSZADIK SZÁZAD KÖNYVTÁRA

19.

POLITIKA ÉS SZOCIOLÓGIA

MÉRAY RENDSZERE ÉS PROGNÓZISAI

IRTA

SOMLÓ BÓDOG

KÜLÖNLENYOMAT A HUSZADIK SZÁZAD-BÓL

BUDAPEST, 1906

DEUTSCH ZSIGMOND ÉS TÁRSA KÖNYVKERESKEDÉSE

IV., DOROTTYA-UTCZA 9.

SZEVEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 TUDOM. SZOCIALIZMUS TARSZÉK KÖNYVTÁRA

Lejt. napló: Lsz.: 2870

csoport: _____ szám

4

1951-90-071

POLITIKA ÉS SZOCIOLÓGIA.

— Méray rendszere és prognózisai. —

Magyarország minden jövődörtörténetirójának hosszasan kell majd megállania ennél a mai kavargó, forrongó, méhéből az új Magyarországot szülő időnél. És e kavarodás történetirójának figyelmesen kell majd megállapodnia a következő adatoknál is, a melyek bizonyítékai annak, hogy élt közöttünk egy ember, a ki magasan állott a rohanó ár fölött és messzelátó szemmel már jó előre észrevette, hogy itt mi történik és pillanatról pillanatra megcsinálta a diagnózist: most itt és itt tartunk, most ez következik, most amaz. Eleinte senki sem figyelt rá, csak egészen egyedül állott a magányos látó. Később ez is figyelmessé lett reá, meg az is, végül egy kis csoport csodálkozva nézte ezt a csodálatos szerepet.

Mi, a kik a tudományt valljuk mesterségünknek, a kik kötelességünknek tartjuk feljegyezni, megtanulni, megmagyarázni a régi adatokat, a kik mindenféle etnográfiai csodabogarat gondosan feltüzünk és besorakoztatunk gyűjteményünkbe, a kik megcsináljuk a régi és az új elméletek múzeumát, mi ne köveszük el azt a szegyenletes dolgot, hogy vakon haladjunk el a mi korunknak legsajátságosabb társadalomtudományi faktumjai mellett.

És ne feledjük, hogy a szkepticizmus nagyon hasznos dolog a tudományban — főleg a társadalomtudományban, de vannak tudományos erények, a melyek nagyobbak a szkeptikuság erényénél. Óvatosaknak kell lennünk főleg a társadalomtudományban, a mely már oly sokszor ujjongott diadalmos felfedezéseknek, a melyek ma tudományunk gazdag ószertárában békésen egymás mellett porladnak. De a mily kevésbé bizonyí-

téka valamely figyelemre nem méltatott új rendszer igazságának, hogy az új igazságokat a céhbéliek rendszerint nem méltatják figyelemre: ép oly kevéssé szól valamely társadalomtudományi új rendszer igazsága ellen, hogy az új társadalomtudományi rendszerekben már annyiszor csalódtunk.

Vizsgáljuk meg tehát a köteles bizalmatlansággal a következő faktumokat, de elfogulatlanságunk se legyen csekélyebb bizalmatlanságunknál.

Legzezélszerűbb lesz mindenekelőtt a maguk szárazságában egymás mellé sorakoztatni azokat az adatokat és dokumentumokat, a melyek megvizsgálása elől nem térhet ki sem a társadalomtudományok lelkiismeretes kutatója, sem e napok majdani történetirója. E sorok czélja ugyis sokkalta inkább a figyelmet e tényekre kényszeríteni, semmint azt a hozzájuk füzendő és önként támadó néhány megfontolásra irányítani.

* * *

Méray-Horváth Károlynak 1902-ben: *Die Physiologie unserer Weltgeschichte und der kommende Tag. — Die Grundlagen der Soziologie* czimen egy testes (527 l.) kötete jelent meg német nyelven, a melyben a társadalmi tünetmények egy rendkívül érdekes, új, biológiai magyarázatát adjá. Erre a könyvre még vissza kell térnünk. Ezúttal csak előszavából iktatom ide a következő büszke sorokat:

Im Lichte der ewigen Naturgesetze der Schöpfung erscheint die Zukunft nicht mehr als ein unlösbares Rätsel. Denn Gesetze, die seit dem Entstehen des Lebens walten, Gesetze des schaffenden Gottes selbst, enthüllen uns die Zukunft. Wir werden lernen sie zu sehen.

* * *

Méray-Horváth Károly nem elégedett meg ezzel a *frohe Botschaft*-tal, hanem egy évvel később *Magyar politikai szociológia* czimen megdöböntő bátorsággal és a megingathatlan meggyőződés biztosságával a magyar történelmet és a magyar jövődöt mutatta be rendszerének új világában. Nemcsak a magyar társadalomtudománynak egyik legsajátságosabb terméke ez a dolgozat, a mely 1903 nyarán íródott és a Huszadik Század 1903 októberi füzetében látott napvilágot. E tanulmány bevezető sorai egyike azoknak a dokumentumoknak, a melyeket itt le kell közölnünk, megjegyezve, hogy az aláhuzások mindenütt tőlem származnak:

— — — — —
E sorok írója a politikának a tudatlanságból tudományos alapra való áthelyezésével foglalkozott. Az emberek társas együtt-

élésének fizioiógióját, életörvényeit vezette le összefüggésök rendjében
Ez vagy abszurd, vagy helyes. Ha abszurd, utóleri a leirt ostobaságok
sorsa. Ha azonban helyes, úgy felfordítása annak az egész politikai
bölcséségnek, a hogy ma mennek az emberek a jövő elé. És ez már
fontos dolog. Mert akkor ez a tudomány lesz a társas szerveződés,
az állami élet további útmutatója.

Mint minden meglóditása az emberek megszokott eszejárásának, eszmekörének : úgy ez is természetesen mindenféle támadásoknak lesz kitéve. Ezekkel nem szándékozom törődni. En azonban a legkeményebb kritikának megyek magam elejébe. És pedig azzal, hogy azokon indulva, a miket az én politikai tudásmóképen fejtettem ki: meghatározom a politikai események bekövetkező rendjét. Így kérlelhetetlen logikának az ítélete elé megyek. Ha nem következnek be azok, úgy ostobaságot beszéltem, nevetségessé tettem magamat. De ha bekövetkeznek, úgy ostobaság volt minden támadás.

Annak az új tudománynak, a melyet emberi tudásunk birodalmába akarok vonni, szüksége van erre a kriteriumra. Nyomrólynomra szándékozom ezeket a kriteriumokat mindenütt felkeresni. Symptomatologiaiilag Magyarország jövő politikai alakulása a legbonyolultabb és a legérdekesebb dolgok egyike. Ezt szándékozom tisztán tudományos módszerrel megállapítani.

Soha nem lesz jobban szükség arra, hogy tudjuk mi történik velünk a világ eseményeinek közepette, mint a közvetlen következő időkben. Az események jőnni fognak, azokat nem mi vezéreljük. Azonban a mi értelmünk működésétől függ az, hogy a mi események bekövetkeznek, azok mennyire találnak bennünket készen, azoknak megfelelően. Mert ha nem vagyunk készen, akkor az átalakulás súlyos krízisei és fájdalmai jőnnék reánk; míg ha készen vagyunk, ha értelmünk átalakult már a bekövetkezendő dolgok számára, úgy megváltás, szabadulás egy romokba dőlő, hitelét vesztett politikai életből.

És a mikor valaki a bekövetkezendő válságok között irányt mutat, ily nagy, fontos, országok életébe vágó dolgokban, akkor szükséges, hogy a legsúlyosabb bírálóat alá essék az útmutatása. Mint mondtam, annál súlyosabb bírálóat nincs, mint ha megállapítom a bekövetkezendőket. Ha igazat mondtam, nincs az a hatalom, a mely ennek a politikának útját állja, és az emberek e szerint fognak gondolkozni.

A jövő politikája : a jövendő megállapítása.

A miket itt kifejtendő vagyok, azok kisebb-nagyobb megbotránkozást fognak kelteni több tekintetben, mindazokban az elmékben, a melyek nincsenek arra eléggé berendezve, hogy a dolgokat a tudománynak a száraz módszerével, a maguk kihámozott fizikai valójuk szerint lássák, hanem bizonyos szubjektív meggyőződöttségük szerint. Az érzelmekhez pl. úgy hozzáfőrrött a nemzet jövőjében való hit, hogy nem is tudnak az emberek máskép gondolkozni, mint hogy az ezer éves mult után a magyarságnak a következő ezredévéért kell küzdenie. Gyerekkorunk óta soha más beszédet nem hallóttunk a némezfőről, mint az ő dicsőségét, hatalmas államalkotó erejét magasztalni és

hogy apáink nemzeti művét hogy kell fenntartani, jövőnkben, istenben, és alkotmányunkban bizva. Aztán, szállóige, hogy mi politikus nemzet vagyunk. Fiatalságunk a politikai lelkesedések közt folyt le. Természetes, hogy ma így hiába kopog valaki a politika nyitott kapuján azzal, hogy kérem, a nemzet egy újabb ezeréve helyett, most egész más dolgok következnek. A mai nemzedék érzelmei láznak fel ez ellen. Gondolkodás nélkül. Az ember végre is nem tagadhatja meg gyermekora első lelkesedéseit; ifjúsága ambícióinak eszményeit; egy egész élet földi hitvallását. Magától értetődik, hogy ezek a lapok nem is azért íródtak.

Az érzelmi mozzanatokon kívül másrészt ott vannak az értelmiek. A teljes tudatlanság a felől, hogy tulajdonképpen micsoda is az, a mi Magyarország történetével történt, történik, és merre felé halad mindez. A tudatlanság ne a kicsinylő, lenéző értelemben legyen mondva, mert hiszen tagadhatlan, hogy épen az utolsó félévszázad alatt, a mi történt Magyarországon, ahhoz jelentékeny értelmi erők voltak szükségesek. Hanem tudatlanság egyszerűen abban az értelemben, hogy mindezideig fogalmuk sem volt az embereknek, hogy mi történik tulajdonképpen akkor, micsoda történelmi folyamat megyen végbe, minő természetű dolog, micsoda törvényszerűsége folyik az eseményeknek, a midőn politika folyik. Hogy e felől teljes tudatlanságban voltak az emberek, az természetes dolog, épúgy, mint a hogy természetes dolog, hogy tudatlanságban voltak a fiziológiai élet természete felől mindaddig, a míg a fiziológiai élet rendje fel nem ismertett. Addig csak hiedelmek voltak az élet ilyen vagy olyan természetéről, de tudni csak azóta tudjuk minő természetű folyamatok mennek benne végbe, a mióta az élet fiziológiai törvényeinek az összefüggő rendjét ismerjük. Így a politikában is ma még csak hiedelmek vannak. Annak a társadalmi életnek, a mely a nemzeti élet képében nyilvánul, a törvényeit az emberek még nem ismerik, és így a dolgoknak a saját rendje felől nincsenek ismereteik, hanem csak azon hiedelmek szerint ítélik meg az események folyását, a melyeknek a forrása mindenféle előítélet. Apáink úgy hitték, úgy tudták, higyjük mi is azonképen.

Az ilyen hiedelmekkel is szembeszállani teljesen céltalan dolog. Az emberek eszejárása nem olyan, hogy máról holnapra csak követni is tudná az összefüggéseknek bizonyos új rendjét. Giordano Brunot is inkább felégették. Korántsem gonosz indulatból, szándékos tudatlanságból, hanem teljes jóhiszeműséggel. Pedig csak olyat mondott, a mit a következő nemzedék már természetesnek talált. Nem, nézet-változásokra ilyen nagy dolgokban csak egy új nemzedék képes; ilyen nagy dolgokban, mint a minő az emberek nagy társas együttélésének olyan arányu dolga, mint a nemzeti politika.

Nincs ezeknek a lapoknak így semmi aktualis célja.

A miért íródtak, oka tisztán egy tudományos dolognak a kísérleti ellenőrzése, egy tudományos módszernek az igazolása vagy megdöntése.

És következik a magyar politikai szociológia kifejtése. Persze végig felette érdekes az egész. A magyar történelem fiziológiai magyarázata és a magyar jövődőről adott izgatóan érdekes prognózis. De nem közölhetjük le a tanulmány mind a 37 oldalát. Jelen célunk szempontjából csak ama sorok számára kérjük az olvasó szives figyelmét, a melyek a lefolyt válság már hátunk megett levő részére vonatkoznak; vagyis ama sorok számára, a melyeket Méray 1903 nyarán, tehát ezelőtt csaknem 3 esztendővel rendszeréből folyó prognózisképen vetett papírra és a melyek azóta már történelemmé, a közel-múlt napok történelmévé lettek.

Méray ugyanis előre megírta annak a válságnak lefolyását, a mely válság a szakbeli és nem szakbeli politikusokat annyira meglepte.

Megírta, hogy »az Ausztria és Magyarország közötti szétbomlás gazdasági dolgokon indul meg.« »Első sorban a gazdasági különválás lép előtérbe, és nyomban utána az önálló hadsereg programja.« Megírta továbbá, hogy »bár az országban mind élénkebben fog nyilvánulni a gazdasági önállósághoz való hajlam, politikai úton a gazdasági önállóságot nem fogjuk elérni.« »Politikai szerkezetünk a dualizmus fentartására fog törekedni.« »Politikai pártalakulásokból így nem is fog önálló gazdasági életünk előállani, bárha ennek mind erősödő áramlatai mindjobban ki fognak hatni a politikai életre.«

A gazdasági kérdések háttérbe fognak szorulni és az Ausztriával szemben fennálló ellentét a katonai kérdések terén fog kiélesedni. »Az önálló hadsereg programja válik a gazdasági önállóság fölött politikai programmá.« Ez a kérdés óriási elidegenedést szül a korona és a parlament között. A parlament törekvései még fokozottabb ellenállásra találnak a koronánál, mint a gazdaságiak és ez az ellentét a politika funkcióinak bénulása felé halad. »A megbénult államszervezet regenerálására pedig a népesség amaz új rétegével kell majd kapcsolatot keresni, a mely leginkább foglalkozik produktív munkával. A parlament »a produktív folyamatok egyéneinek a képviselőivé kénytelen mindinkább alakulni.«

»Így áll elő a választási reform kényszerűsége. És így előzi meg ez úgy a gazdasági önállóság, mint az önálló hadsereg programját. Így lesz ez az első politikai akció, a mely nélkül a továbbiak felé nem is haladhat a politika.

A mint tehát ezek a mostani izgalmak elülnek és pedig a nélkül, hogy akár gazdasági önállóságunk, akár az önálló had-

sereg tekintetében célt érnének, nyomban a választás reformja kezd kialakulni a nemzet politikai programjává, e körül fog a politikai tömörülés létrejönni és a megalkotása kényszerű dolog.

Ennek a politikai cselekvésnek is a megmozdítója, a dolog természetének előbbi megvizsgálása szerint, nyilvánvalóan az a párt lesz, a mely az Ausztriától való elkülönülés szövettendenciáit leginkább hordozza magán. Azonban valamennyi politikai csoportosulás egyaránt készletve lesz ezt a politikai cselekvést felvenni, mint annak okait láttuk. Az egész politikai szervezet a cselekvés létrehozásában fog működni, azaz a pártok ebben egyesülni fognak.⁴

Ne feledjük el egy pillanatra sem e kiszakított mondatok és szakaszok olvasásánál, hogy azok Széll Kálmán bukása táján íródtak, a hatalmas szabadelvű párt uralkodása idején, Khuen-Héderváry és Tisza kormányzása előtt. Ne feledjük ezzel szembeállítani, hogy abban az időben a mértékadó tényezők valamennyien elleneztek a választójog reformját, közvetlen küszöbön állónak senki sem látta. Ne feledjük el, hogy a függetlenségi párt küszöbön álló kormányrajutását a politikusok még a Tisza-féle választások folyamán se látták előre. E fordulatot jelentő választások eredménye az ellenzékre nem jelentett kisebb meglepetést, mint a kormányra és szétzúzott pártjára. Az ellenzéki jelöltek jelentékeny része maga se hitte, hogy győzni fog és a kormánypártiak jelentékeny része nem értette, hogy lehet az, hogy megbukott.

Egyedül Méray-Horváth Károly volt az, a ki mindezt, valamint az azóta történeteket évekkel előre pontosan megírta. Megírta nem mint lehetőségeket, hanem mint kikerülhetetlenül bekövetkezendő szükségszerű fejleményeket, megírta a meggyőződés oly fokú biztosságával, hogy nem átallotta ismételtelen egész reputációját megállapításainak helyességéhez kötni.

Megírta, hogy a parlament teljes erejével rá fogja magát vetni a katonai kérdésekre és hogy ezekben abszolúte semmi eredményt sem fog elérni, ép oly kevéssé mint a gazdasági kérdésekben a választójog reformjáig.

Az általános választójog szükségességét nem Méray mondta ki először. Hirdette ez is, hirdette az is évek óta. Benne is volt a függetlenségi párt programjában. De azt a tételt, hogy *„ez lesz az első politikai akció, a mely nélkül a továbbiak felé nem is haladhat a politika“*, ezt a tételt 1903 nyara óta egyes-egyedül Méray-Horváth Károly hirdette. És a midőn ő a Széll-ellenes obstrukció napjaiban apodikctice

kijelentette, hogy „a mint ezek a mostani (az obstrukciós!) izgalmak elülnek és pedig a nélkül, hogy akár gazdasági önállóságunk, akár az önálló hadsereg tekintetében célt érjünk, nyomban a választás reformja kezd kialakulni a nemzet politikai programjává“, hogy „e körül fog a politikai tömörülés létrejönni és a megalkotása kényszerű dolog“, a midőn ő akkor a szabadelvű párt uralmának idejében előre mondotta, hogy a függetlenségi párt fogja keresztülvinni a képviselőháznak ezt a legközelebbi határozatát és hogy „a pártok ebben egyesülni fognak“, koalíciót fognak képezni, tehát a néppárt, a többi 67-esek és a függetlenségek: akkor bizony még azok sem nyomták el a szánakozó mosolyt, a kik Mérayról mindig igen nagy véleményvel voltak. Bizonyos részvétellel néztük ezt a sajátságos embert, a ki magát efféle lehetetlen prognózisokkal nevéssé teszi. Megint alaposan ellovagolta magát: és kár érte. — gondolták az ő jó emberei. És tagadhatatlanul komikus is volt ez a dolog. Majd a parlamentnek nem lesz sürgősebb dolga, minthogy félretegyen minden egyebet, hogy megcsinálja azt a választójogi reformot, a melyet még annak a kisebbségnek túlnyomó része sem akart komolyan, a mely olykor hirdette és majd az összes pártoknak nem lesz sürgősebb teendőjük, mint hogy erre a célra egyesüljenek!

Mérayt azonban nem ingatta meg semmi kicsinylés, sem baráti szánalom, sem ellenséges lemarházás. Az *e pur si muove* határozottságával ismételtette, hogy a választójog reformja előtt többé semmit sem csinálhat a parlament.

* * *

Ezt hangoztatta Méray szüntelenül. És a mult év júniusában újból meg is írta, egyszersmind már akkor megjelölve a tetőpontján levő váltásznak időközben — csaknem 10 hónappal utóbb — tényleg bekövetkezett szükségképeni megoldását. Megírta egy vezércikkben, a melyet a polgári lapokban nem tudott elhelyezni és a melyet június hó 10-ki számában a *Népszava* adott ki.

Többek közt ezt írja benne, szavait a koalícióhoz intézve:

„Ennek a parlamentnek nincs más dolga, mint a választási reform. Tessék megcsinálni. Azután nyomban lesz új választás és akkor az új parlamentnek lesz a dolga a többi, mert ez nem a nemzeti akarat, a király pedig ezt akarja ismerni . . .

Itt a tizenkettedik óra. Tessék ehhez hozzányúlni, Többség! és kezébe venni minden egyébnek szünetelésével, az interim kormányzást.

*Szó sincs róla, hogy egyebet, mint interim kormányzást. A továbbkormányzás a választójog reformja után megválasztott többség dolga lesz.**

* * *

Időközben tényleg a választójog programja köré jegecsedik az egész politikai akció, az utolsó hónapok drámai eseményei ebbe az irányba tendálnak. Erről beszél mindenki. De hogy miként fog keresztülvitetni, azt senki sem tudja. Az egyik így akarja, a másik amúgy, a harmadik sehogy. És a nagy többség ilyen harmadikokból állott. Méray megint tudja, hogy miként és hogy lesz.

A Huszadik Század márciusi száma közli egy tanulmányát *A koalíció kórisméje (Diagnózis)* címen. A tanulmány már ez év februárjában küldetett szét különlenyomatban és januárban íródott. A következőket ragadjuk ki belőle:

Remélhetőleg kitűnt, hogy ezekben a gyönyörű organikus folyamatokban nem az egyes emberkéek ötletei, gyarlóságai igazítják a dolgokat, hanem az ország kulturtestének hatalmas biológiai működései. A melyek elől kitérni nem lehet.

Biologailag lehetetlen, hogy valami a bécsi kapcsolatnak az ország testébe való benyúlása révén jöjjön, mint a hogy a bécsi kapcsolat nyújtja, a választójogot. Ez ellen, mint Bécsnek minden belenyúlása ellen, az ország organikususan reagál. Miért? Kifejtettük. Az a kapcsolat nem szerepelhet, csak mint kapocs. Kiképezni valamit az ország számára nem ezen kapcsolat organikus hivatása.

Azonban a kész felület, a melyen az ország felől való nyomás, a központi szervet módosító törekvés, az általános választójog megvalósítása: hozzátapadhat a kapcsolathoz, — mégis már ott van, megvan, rajta van a bécsi kapcsolaton. Megvan a megfelelő felület a függetlenségi pártban is. E kettőnek kapcsolódnia kell. Elmaradhatlanul.

Azaz a függetlenségi pártnak kizárólag egyetlen egy tulajdonsága jut a kapcsolódás szerepéhez, az, a mely az általános választójogot viszi a kapcsolatba. Politikai nyelven: a függetlenségi párt nyújtja a kormányzati góc betöltésének a föltételeit. A függetlenségi párt jut kormányra. De csak egyetlenegy programmal: az általános választójog megvalósításának és annak alapján az új választások keresztülvitelé feladatával. Kizárólag ezzel.

Még egy kérdés marad fenn: kinek a miniszterelnöksége alatt alakul meg ez a kabinet? Hogy függetlenségi párti miniszterelnök legyen s annak a vezetése alatt működjék a góc, az ellen reagál a korona. Viszont, hogy a korona vagy a 67-es alakulatok valamely egyéne foglalja el ezt a pontot, az ellen meg a függetlenségi párt. Így önkénytelenül is keresődik olyan politikai egyén, a ki 1. legkevésbé van a régi szabadelvű párti hagyományoktól érintve; 2. a ki ezen tulajdonsága mellett lehetőleg kívül áll úgy a Bánffy-párt, mint a függetlenségi párt, mint a volt kormány érdekeltségén. *A mennyiben pedig ilyen alkalmas egyén nem találódnék, úgy az engedmény a*

korona javára történhetik s behelyeződik a kormányelnöki székbe egy közjogilag aránylag legkevésbé engébeált bizalmi férfa a koronának (mint pl. Vörös, a kereskedelmi, a reális ügyekbe izolált miniszter).

Ilyen vegyes kormány, a mely egyelőre csakis a választójogi törvény és a választások keresztülvitelére alakul, ez azon organikus alakulat, a mely a válságot végre eljuttatja befejező pontjára, hogy t. i. az új, az 1848. és 67 óta keletkezett új Magyarország modern kulturrétege átalakítja az ország testének központi szervét, a parlamentet, a mely mindeztideig még 1848 és 67 előtti időkre számra volt berendezve, azon idők számára, a melyben a modern kulturrétegnek még nyoma sem volt.

Mindehhez nem kell kommentár. Ma megvan. De januárban ugyancsak mosolyogtak rajta. Sőt még sokkal később is. Még a megoldást megelőző héten is.

* * *

A válság csak egyre húzódott és mérgesedett. Méray türelmetlen hangon ír újabb röpiratot. *Az ország vezére (Kossuth Ferenc)* cím alatt, 1906 március 3-iki dátummal ellátva. Türelmetlenül sürgeti benne az egyedül lehetséges megoldást:

Vállalja-e ön, Kossuth Ferenc úr, hogy kivezérli az országot a mai tarthatatlan állapotokból? Bocsánat, ezt a kérdést ma a legvilágosabban kell odaállítani. Ma arra a történelmi nagyságú emberre van szükség, a ki vezéreljen.

A vezérlőbizottsági elnökség pedig egyenesen a kirendelés: neked kell a kellő pillanatban beváltanod, a mit egy nemzet a vezérlő genietől vár! Más vezérlő ember nincs! A kormány hazaáruló. Minden 67 csődöt mondott. Még a koalícióban is minden, a mi 67. Még Bánffy sem tud mozdulni. Mozdulni csak a függetlenségi párt mozdulhat. Nélküle nincs cselekvés, haladás, mozdulás ebben az országban. És egy egész ország, húsz millió ember várja a mozdulást. Hogy békére vagy további harcra-é? ezt tudni a függetlenségi párt és a vezérének a dolga. De mozdulni! Mert hisz így nem állhatunk emberöltőn át. Mi lesz? Az egész ország tudni akarja. Ki felelhet? Senki más, mint a : vezér!

A mi elkerülhetlen az megtörténik így is, úgy is. Önnel vagy ön nélkül, vagy ön ellenére is. Csak legelőbb elebb vagy utóbb. És ez az egész: minék senyvedjen hónapokkal, esetleg egy-két esztendővel tovább ez az ország? A világ folyásában azok a hónapok csak egy pillanat. De nekünk! Nekünk!

Csak erről van szó, időnyerésről. Arról, hogy oktalanul, ok nélkül ne senyvedjünk hónapokkal tovább.

Hisz épen az a csodálatos dolog a történelem folyásában, hogy csinálódik magától s nem apróbb vagy nagyobb emberkéek csinálják. Ön nem hiszi? Kérem csapjon fel egy 1903 októberben megjelent füzetet, a „Huszadik Század”-ot s nézzen meg ott egy tanulmányt, a mely íródott a java paktálások idejében. Még jóval Tisza előtt

Szell Kálmán idejében. És ott olvashatja, hogy sem a paktumok sem az obstrukciók nem fognak célt érni. Olvashatja, hogy elébb a gazdasági különválás kérdése fölött fognak a politika nagy hullámai összecsapni. Ugy is történt. Olvashatja, hogy céltalanul, mert nem lesz a gazdasági különválásból semmi. Ugy is történt. Olvashatja, hogy utána a katonai kérdések fogják az összes politikát abszorbeálni, az önálló nemzeti hadsereg ügye. Ugy is történt. Olvashatja, hogy céltalanul, mert ebből sem lesz semmi. Ugy is történt. Hogy mindezek felett egyetlen egy dolog lesz az, a mi ezekről eltereli az országot, s a mi elementáris erővel fog kitérni: a választójog reformja és az lesz a politika tengelye. Olvashatta ezt akkor, a mikor még az ördög se hitte, hogy itt van az általános titkos választójog az orrunk előtt, s a mikor ama tanulmány írója még jámbor álmodozónak nézetett. És mégis úgy történt. Ma minden politikus tisztában van, hogy a választójog reformja nélkül nincs tovább.

Tiltakozom az ellen, hogy ama tanulmány írója genialisan kitalálta, eltalálta volna, hogy mi fog történni. Ott nincs kitalálásról szó, hanem a dolgok lefolyásának fizikai, törvényszerű rendjének ismeretéről. Egy módszerről, a melyet mindenki használhat, a ki nem rest, vagy fölületes, hogy megtanulja, és a melylyel mindenki ép úgy kitalálhatja, hogy mi fog történni. Egy tudományról, egyszerű, világos tudományról van szó, a mely mindenki előtt nyitva áll, a ki tudni akar. És a mely tudomány mellett oly kicsinyes valami, hogy Polónyi ezt akarja, Apponyi meg arról mond szép beszédet, Bánffy meg itt ravaszkodik, Tisza ott bicsakolja meg magát, Kristóffy így erőszakoskodik, Fejérváry ilyen meg olyan tábornoszernagy és hogy Justh Gyula ráadásul azt hiszi, hogy szemétnép vagy nem szemétnép csinálja a történelmet. Piciny emberkék vagyunk valamennyien és történik a maga fizikai rendje szerint az — a mit előre lehet tudni, hogy mi fog történni. Akár valamely betegség lefolyásánál, ha nem kuruzslók állják körül a beteget. Az életteni dolgok törvényszerű dolgok. És a politika: — persze, a politikusok szerint, nem élet. Hanem az ötleteik csinálmánya.

A genialitás az intuíció erejében van. Nekem nem mesterségem a genialitás, hanem inkább a tudományos módszer. Az, a hogy én száraz, unalmas szociológiai módszerrel kipreparálom az okvetlenül bekövetkezendőket. Preparátumomat — a Huszadik Századnak már említett márciusi cikkét — önnek, vezér úr, be is küldöttem. Mondom, holtra blamirozhatom vele magamat, de vállalom, sőt egyenesen ön az én *impozáns Versuchskaninchenem*. Ennél nagyobb prepotencia ugy-e nem kell. Pedig ez is hazaszeretet, a magam módja szerint. Már úgy, hogy bár nem áldozom a nemzeti szín borjúnak, de hasznót akarok tenni azoknak, a kik a nemzeti szín, mint kulturszimbólum alatt, velem együvé tartoznak. De mint kulturszimbólum alatt!

És önök meg fogják csinálni az általános választójogot, mert muszáj, vezér úr, önök nem is fognak egyebet tehetni, mint az ország elé azzal kiállani, hogy önök ma csakis az általános választó-

ajogot akarják és a függetlenségi küzdelmüket ennek az alapján folytatni.

Ma nincs önöknek egyéb jelszavuk a konzervatívá lett 67-esekkel szemben: mint az általános választói jog.

És önök kénytelenek lesznek ezzel az egyetlen programpontra előállani, hogy: megcsinálják az általános választójogot.

Ez gyönyörűen takar mindent. Semmi se lesz addig, a míg nincs meg az országos szavazás az általános választójog alapján. Semmiről sem mondanak le, csak mindenekelőtt a nemzetnek kell szóhoz jutnia.

Há önök nem jönnek az általános választójog programjával, akkor, mint előbb láttuk, csak a forradalommal jöhetnek. Legfeljebb még a leszereléssel. Az pedig lehetetlen. Így azonban, az általános választójoggal, önök dehogy szereltek le. Ezért, vezér úr, ismét fényes idea volt öntől a „fegyverszünet“ gondolata. Lám, ön a genie intuíciójával ismét meglelte a kellő formulát. Igenis: „fegyverszünet.“ Azaz félretesznek egyelőre mindent, csakis félretesznek, a míg a nemzet az általános választójog alapján nem nyilatkozott. Önök nem adnak fel semmit. Önök a nemzetre apellálnak:

Nem becstületbe vágó az ügy, hanem végre is, a király csak azt mondhatja, hogy miután ti is akarjátok, én is akarom: tehát csináljuk meg együtt! Azaz ne csak ti, a kik mindenféle egyebeket is hoztok, mint függetlenségi párt magatokkal, a mik ellen én védekezni akarok és kell is, hogy védekezzem. Kivált választójogi dolgokban, választási ügyekben. Én is akarom, hogy az én nem függetlenségi és 48-as párti érdekeim képviselve legyenek. Meg aztán én már itt vagyok a választójogi törvénnyel, én már megbízást adtam, hogy hogy akarom. Az én megbízásomat még se dobhatjátok félre, a mely megbízás pedig nem 48-as és függetlenségi. Hanem együtt csinálhatjuk. Ti, és az én megbízottaim. Együtt. Együtt csinálhattok kormányt, a mely tisztán és csakis a választójogi reformot csinálja meg. Egyebekről majd később. Most „fegyverszünet“ van. Most másról nincs szó.

Nos, itt van az a Kormány, a mely elől ki nem térhetnek. Kormány azon pártokról, a melyek az általános választójog alapján állanak. És csupán erre a célra.

* * *

A beavatottak egy nem nagyon széles köre előtt ismeretes az a szerep, a mely Méray-Horváth Károlynak a válság aktív megoldása körül jutott. Az utolsó pillanatban, a tizenkettedik óra utolsó perceiben ő, a magánember vette kezébe a dolgot. Egyszerűen összeköttetésbe lépett Barabás Béla révén Kossuth Ferenczel és másfelől a kormányval. Saját kezdeményezéséből, semmi megbízatással sehonnan. Mindkét fél lehetetlennek mondotta a propozíciót még a legutóbbi napokban is. Csak ő nem. És bizalma magával ragadott. Megtörtént a megegyezés úgy, a hogyan ő három évvel ezelőtt megjósolta a szintén megjósolt

válság befejezését és a hogy januárban részletezte. Két nap alatt meg volt a béke, a mikor ő a kezébe vette a dolgot.

És itt ismét lehetetlen nem idézni az ő írásaiból.

•Ha igazat mondtam — írja ő 1903-ban — nincs az a hatalom, a mely ennek a politikának útját állja és az emberek e szerint fognak gondolkozni. •

Az emberek csakugyan e szerint gondolkodtak.

És ugyancsak 3 év előtt írta Méray:

•Az események jönni fognak, azokat nem mi csináljuk. Azonban a mi értelmünk működésétől függ az, hogy a mi események bekövetkeznek, azok mennyire találhatnak bennünket készen, azoknak megfelelően. Mert ha nem vagyunk készen, akkor az átalakulás súlyos krízisei és fájdalmai jönnek reánk; míg ha készen vagyunk, ha értelmünk átalakult már a bekövetkezendő dolgok számára, úgy megváltás, szabadulás egy romokba dülő, hitelét vesztett politikai életből. •

Mérayt az események készen találták és így megadatott neki az a ritka szerencse, a mely nemes örömmel és büszke öntudattal töltheti el öntudatát, az átalakulások súlyos kríziseinek és fájdalmainak idejét megrövidíthette nemzete számára.

Ez a része az ő sajátosság szerepének, hogy már most az elmondottakat röviden összefoglaljam, tiszta és világos. Ő előre látta a történendőket, az ez idő szerint már megtörténeteket, oly határozottsággal és oly zavaros időkben, hogy ezt a ténytet nem lehet csodálattal föl nem jegyezni. Továbbá ő volt az, a ki napvilágos politikai tisztánlátásával kijelölte, elfogadtatta, keresztülvitte a kibontakozás mikéntjét és ezzel nagy, igen-igen nagy szolgálatot tett hazájának. Ezt is fel kell jegyezni a jövődő történetírója számára. És itt kell feljegyezni. Mert másutt, messzibbre látható táblán, ott bajos. Csak egyetlen pillanatra bukkant fel Méray neve a lapok hasábjain a válság megoldásakor, hogy többé azután szó ne essék róla. A paragrafus- és sportsman-politikusok, a tülekedők, a kaszinó-emberek, a jelöltek és választottak nagysága előtt ő, a csak tudós, félrevonult.

E tisztázott kérdések mellett azonban mint egy óriás kérdőjel fordul felénk az a másik, a még sokkalta nagyobb, a melyet tisztázottnak még mindig nem tekinthetünk, az, hogy mit tartunk Méray tudományos rendszeréről, a melyből ő prognózisait dedukálta? Tényleg meglelte-e annak a Sesam-lakatnak titkos nyitját, a mely a multnak és a jövődőnek rejtelseit őrti?

Mert, ezt teljes objektivitással meg lehet állapítani: itt csak két magyarázat lehetséges. Vagy igaza van Méraynak tudományos rendszerére vonatkozólag és akkor tudományunk Newton-ját kellene benne üdvözölnünk, vagy pedig egy csodálatos politikai intuícióval van dolgunk, a melynek mélysége meglepő.

Vagy az egyik, vagy a másik zsenialitás pálmáját okvetlenül át kell nyújtanunk.

Nagyon valószínűtlen ugyan, hogy ilyen fejleményeket egyszerűen ki lehessen találni. Az *intuicio* szó nem mond semmit. Pláne, a mikor Méray minden levezetését rendszerével a legszigorúbb kapcsolatba hozta.

Mindez az ő rendszerének bírálatát helyezi előtérbe. Ez elől többé nem szabad kitérni. A dolog nem könnyű ugyan, mert egymástól igen távol eső tudományokban igényel egyforma jársasságot. Ezért is van, hogy Méray eddigi csekély számú bírálói oly idegenül és tehetetlenül állanak a könyvvel szemben. A *Revue Philosophique*, a *Revue Internationale de Sociologie* stb. kritikussai vagy szemmel látható tanácstalansággal egy semmit sem mondó referádára szoritkoznak, vagy nem döntő pontokra nézve emelnek kifogásokat. Legbehatóbban talán még e sorok írója foglalkozott Méray könyvével a Huszadik Század 1904. évi folyamában, de be kell látnunk, hogy ez a kritika is lesikamlott a Méray által felvetett főprobléma területéről a pert el nem döntő járulékos vitakérdések terére.

Egy igen nagy feladattal állunk tehát szemben, a melynek megvalósítására azonban ezúttal még nem vállalkozhatunk.

Ezúttal csak néhány *tény* prelimináris leszögezésére akarunk szoritkozni, a melyek kiemelését már egyaránt égetővé tette úgy a tudományos kötelesség, mint az igazságosságnak követelménye.